

ترتیب کلمات و مرجع ضمائر

آلن داف

ترجمه سید محمد رضا هاشمی

۱ - مقدمه

معمولاً نویسنده یا مترجم تازه کار در پاسخ به این ایراد که چرا نوشته‌ات انسجام ندارد می‌گوید: «می‌دانستم چه می‌خواهم بگویم، اما کلمات مناسب به ذهنم نیامد». گویی تقصیر کلمات است که گم شده‌اند. واقعیت این است که وقتی به موضوع مورد بحث احاطه نداریم کلمات مناسب نیز به ذهنمان نمی‌آید. اما اگر کلمات مناسب را نیز بیابیم، باید بتوانیم آنها را با ترتیب معینی دنبال یکدیگر بیاوریم. ترتیب کلمات می‌تواند تا حد زیادی مقصود گوینده یا نویسنده را نادرست جلوه بدهد. برای مثال به داستان زیر توجه کنید:

می‌گویند دو راهبه عاشق سیگار کشیدن بودند. این دو می‌خواستند جواب این مسئله را بیابند که آیا سیگار کشیدن در حین عبادت کردن مجاز است یا نه. چون خود نتوانستند به نتیجه‌ای برسند قرار شد از روحانیون مافوق خود بپرسند. یکی از آن دو با پاسخ منفی که از راهب بزرگ گرفت سخت ناامید شد، اما دومی پاسخ مثبت گرفت. وقتی که آندو مجدداً یکدیگر را دیدند نفر اول با حالت شک و تردید از دومی پرسید: «واقعاً تو از راهب بزرگ چه پرسیدی؟» وی پاسخ داد: «پرسیدم آیا می‌توان در حال سیگار کشیدن عبادت کرد؟».

نحوه گفتن عبارت در معنی عبارت تأثیر دارد و در واقع بخشی از معنی را تشکیل می‌دهد. زبان انگلیسی از لحاظ ترتیب کلمات چندان انعطاف‌پذیر نیست. اگر واژه‌ای در جای مناسب قرار نگیرد، معنی را عوض کرده یا ابهام بوجود می‌آورد. به مثال زیر توجه کنید:

Niall Quinn, almost scored within seconds of entering the field in the 79th minute.

نیال کوئین در دقیقه ۷۹ چند لحظه پس از ورود به زمین نزدیک بود گل بزند.

در جمله بالا اگر almost بعد از فعل قرار بگیرد معنی جمله چنین می‌شود:

نیال کوئین در دقیقه ۷۹ تقریباً چند لحظه پس از ورود به زمین گل زد.

اگر چه زبان انگلیسی از لحاظ ترتیب کلمات الگوی تقریباً ثابتی دارد، اما برای بیان معنی، در نوشتار و در

گفتار، از تکیه (stress) «و تأکید» به شیوه‌های گوناگون فایده می‌برد. این جنبه از معنی عبارات یعنی ترتیب کلمات، تکیه و تأکید در ترجمه بسیار اهمیت دارد. تمرینات پیشنهادی ما در این بخش بیشتر به این جنبه از معنی توجه دارد.

در عنوان مقاله عبارت مرجع (ضمایر) (reference) را همراه با ترتیب کلمات (word order) آورده‌ایم. نویسنده کلمات یا ضمایری در متن بکار می‌برد که به صراحت یا بطور ضمنی به کلمات یا مفاهیمی داخل یا خارج متن اشاره می‌کنند. مترجم باید در مرحله اول مرجع این کلمات یا ضمایر را تشخیص بدهد و سپس آنها را به صورتی پذیرفتنی و روان به زبان مقصد ترجمه کند. گاه اگر ترجمه‌ای روان به نظر نمی‌رسد به این دلیل است که مترجم در ترتیب و نحوه بیان مطالب و نیز در ترتیب کلمات از متن مبدأ پیروی کرده است. در چنین مواردی مترجم ممکن است مفهوم را منتقل کرده باشد اما سبک و نحوه بیان رنگ و بوی متن اصلی را بخود گرفته است. برای مثال در ترجمه متن زیر مترجم تازه کار تمام ضمیرهای *it* را که به صحرای استرالیا برمی‌گردد به «آن» و ضمیرهای *they* را که به بومیان استرالیا برمی‌گردد به «آنها» ترجمه کرده است. و لذا متنی که در زبان انگلیسی «روان» و «طبیعی» به نظر می‌رسد در ترجمه فارسی بیانی غیر معمول پیدا کرده است:

Only the aborigines living in their traditional manner can survive in *it* unaided. Unlike the white man, they make no attempt to dominate *it*. They do not try to tame *its* animals or to cultivate *its* sands, but to them *it* yields enough to keep a man's soul in his body. In return, the aborigines worship *it*.

«فقط بومیانی که به شیوه سنتی در آن زندگی می‌کنند، بدون کمک می‌توانند دوام بیاورند. آنها برخلاف سفیدپوستان سعی نمی‌کنند بر آن غلبه کنند، سعی نمی‌کنند حیواناتش را رام کنند، یا زمین‌های شنی‌اش را کشت کنند. از نظر آنان او آنقدر به انسان می‌دهد که بتواند شکمش را سیر کند. در عوض بومیان او را تقدیس می‌کنند.»

نمی‌گویم ترجمه لفظ به لفظ جمله در تمامی موارد لزوماً ترجمه‌ای غیر روان به دست می‌دهد، اما وقتی می‌توانیم از ترتیب کلمات و نحوه بیان متن اصلی پیروی کنیم که راههای دیگر بیان مطلب را با عنایت به خصوصیات زبان مقصد بررسی کرده باشیم. بنابراین هدف فعالیت‌های پیشنهادی در این فصل این است که دانش آموز را تشویق کنیم در برگردان متن قبل از آنکه از ترتیب کلمات متن اصلی پیروی کند به روح و قواعد حاکم بر زبان مادری خود بیاندیشد.

۱-۲- تکیه و تأکید

فرازهایی انتخاب کنید که در آنها تأکید از طریق کلماتی خاص صورت گرفته باشد. این فرازها را

می‌توانید روی تخته سیاه بنویسید و از دانشجویان بخواهید در مورد نحوه ترجمه آنها اظهار نظر کنند. نیز می‌توانید این فرازها را به دانشجویان بدهید تا در گروه‌های دو یا سه نفره ترجمه کنند و سپس ترجمه‌های آنان را با یکدیگر مقایسه کنید. به کمک این تمرین دانشجویان با «تاکید» به عنوان بخشی از معنی عبارت و نیز با شیوه‌های ایجاد تاکید آشنا می‌شوند. از دانشجویان بخواهید ادوات تاکید را حذف کرده ولی تاکید عبارت را در ترجمه حفظ کنند. نیز می‌توانید برای ایجاد تنوع در این تمرین، جملاتی به دانش آموزان بدهید و از آنان بخواهید این جملات را به بیانی موگد بنویسند. (برای ایجاد تاکید می‌توان از کلمات متعددی از جمله *surely, certainly, undoubtedly, really, actually, indeed, absolutely* و غیره استفاده کرد).

تکلیف: در فرازهای زیر عبارتی که به صورت ایرانیک (مورب) نوشته شده‌اند بیانگر تاکید نویسنده‌اند. وجود ستاره (*) بعد از عبارت ایرانیک به این معنی است که آن عبارت در متن اصلی نیز به صورت ایتالیک نوشته شده است. عبارات ایتالیک را کتبی و سایر عبارات را شفاهی ترجمه کنید.

1. 'Mrs Moore, what is this echo?'
'Don't you know?'
'No — what is it? *Oh, do say!* (*) I felt you would be able to explain it.'
'If you don't know, you don't know; I can't tell you.'
2. No one supposes that housing estates are places where men work.
Women, however, do *work there*, and for some full-time housewives it is their main place of work.

۲-۲. ترتیب کلمات: کلمات آغازین

فرازهایی انتخاب کنید که در آنها واژه‌های آغازین جمله ترتیب کلمات جمله را تغییر داده باشد. برخی از این واژه‌ها که معمولاً در ابتدای جمله می‌آیند عبارتند از: *to, how, that, whether, why, where,* never

در جملات انتخابی ترتیب کلمات متفاوت از ترتیب کلمات در جملات معمولی است. در مثال زیر اندیشه‌ای واحد به دو صورت متفاوت بیان شده است:

- That the Vikings discovered America is accepted by all but a few scholars.
- It is accepted by all but a few scholars that...

در این تمرین ملاحظه مهم بررسی این نکته است که آیا ترتیب واژگان جمله علاوه بر تاثیرات سبکی تغییرات معنایی نیز ایجاد کرده است. آیا تاکید خاصی مورد نظر نویسنده بوده است که در ترجمه نیز باید حفظ شود؟ تاکید بر کلمه اول یا کلمه دیگری از جمله است؟ برای مثال به کلمات ایرانیک مورد تاکید در دو جمله زیر توجه کنید:

- *Robespierre* I find difficult to admire.

- Of all the voices to which my colleagues are most opposed, none is more hateful than *hypocrisy*.

تکلیف: در هر یک از فرازهای زیر واژه یا واژه‌های آغازین برخی جملات به صورت ایرانیک نوشته شده است. جملات را به بیانی روان ترجمه کنید. در ترجمه خود لزومی ندارد از ترتیب کلمات متن اصلی پیروی کنید. در صورت امکان هر جمله را با دو ترتیب متفاوت کلمات بنویسید:

1. *So colossal* is human egotism that people who have met an author are constantly on the look-out for portraits of themselves in his work.
2. *Small as she was*, she made quite a good horsewoman.
3. *Uneasy lies the head that wears a crown*.
4. '*To these islands*' (The Maldives), wrote the Arab geographer Idrisi in the twelfth century, 'come the ships of Oman to gather coconuts and cut wood and build their vessels.'

۳-۲ تغییر بیان و تکرار

فرازهایی انتخاب کنید که در آنها نویسنده اندیشه‌ای واحد را با استفاده از کلمات مترادف به صورتهای گوناگون بیان کرده و یا اینکه برخی از کلمات را تکرار کرده است. برای مثال

Rainfall is not the simple *deluge of water drops* that it appears; the latest factor to *precipitation* is a selection of marine plants...

در مورد این تمرین، سؤال زیر قابل طرح است: چرا نویسنده واژه‌های متفاوت بکار برده است یا واژه‌ای را تکرار کرده است؟ برای مثال اگر نویسنده در متنی از دو واژه *manslaughter*, *murder* استفاده کرده است، هدف او اشاره به تفاوت ظریفی میان این دو واژه در متن بوده است. و یا در جمله زیر نویسنده برای اجتناب از تکرار فعل *arrive* فعل *get* را بکار برده است.

Not only did the train arrive, but it got in only about an hour late.

تکلیف: در فرازهای زیر نمونه‌هایی از موارد زیر می‌بینید: ۱ - استفاده از کلمات مترادف؛ ۲ - نقل عبارت به بیان دیگر؛ ۳ - تکرار یک واژه یا مشتقات آن. ویژگیهای فوق در فرازهای زیر با حروف ایرانیک مشخص شده‌اند. ضمن توجه به این ویژگیها این فرازها را ترجمه کنید:

- 1 My new home was *nondescript*, in the strict sense of there being *nothing to describe*. Wallpaper, carpets, and furniture had all been chosen so as to defeat memory.
- 2 Eyes can be *impaired* by a number of diseases. Some of *these* affect only the eye; in others, the impairment of the eye is a symptom

of *disease* in some other parts of the body — in the kidneys, for example.

- 3 Early next morning the train *arrived*, to my mind miraculously, in Moscow. *Not only did it arrive*, but it got in only about an hour late, which, someone informed me, was quite unprecedented.
- 4 A man with average, or less than average, intelligence *may set his heart on* being a doctor, or a girl with little more than average looks and no acting ability *may aspire* to Hollywood stardom. The results can easily be disastrous.

۲-۴ حروف تعریف

فرازهای کوتاهی انتخاب کنید که در آنها حروف تعریف معین و نامعین (the, a) و ضمیر one بکار رفته یا بکار نرفته باشد. به عنوان مقدمه از دانش آموزان بخواهید عناوین کتاب، ترانه، فیلم و مانند آن را که دارای حرف تعریف یا فاقد آن است بصورت گروهی ترجمه کنند و در مواردی که ترجمه آنها با اصل انگلیسی عبارات بسیار متفاوت است توضیحاتی بدهید. هدف مورد نظر در این تمرین عبارت است از آشنا کردن دانشجویان با راههای گوناگون ترجمه حرف تعریف از انگلیسی به زبان مقصد. این نکته در مورد زبانهایی که فاقد حرف تعریف اند (مانند زبان صرب و کرواتها) یا زبانهایی که کاربرد حرف تعریف در آنها مشابه زبان انگلیسی است (مانند زبان فرانسه) حائز اهمیت است، زیرا تمایل طبیعی مترجمان تازه کار این است که بدون توجه به نحوه کاربرد حروف تعریف در زبان مقصد، حرف تعریف را از زبان مبدأ عیناً به زبان مقصد ترجمه کنند.

تکلیف: در فرازهای زیر جملاتی وجود دارد که در آنها حروف تعریف معین و نامعین و ضمیر one بکار رفته یا بکار نرفته است. این جملات را به بیانی روان به زبان خود ترجمه کنید:

1. *Light* is reflected in a different manner by shiny surfaces, or by dull or matt surfaces, and this affects the appearance of *the colour*.
2. *The land* around Alice Springs seems as lifeless as any desert, during *the heat of the day*. Most of *the animals* that live here hide away from *the assault of the sun*. *A few birds* can withstand it, and one or two reptiles positively relish it.
3. Today, when *a girl* says she is going to be independent, it means she is going to devote her attentions almost exclusively to *men*; though not necessarily to '*a man*'.

۵-۲ واژه‌های مرکب

فرازهای کوتاهی تهیه کنید که در آنها واژه‌های مرکبی مانند long-term, hard-earned بکار رفته باشد. تعداد واژه‌های مرکب در انگلیسی بسیار زیاد است و چون این واژه‌ها ریشه در ساختار زبان انگلیسی دارند، ممکن است ترجمه آنها به زبانی دیگر چندان ساده نباشد. معمولاً مشکل کار درک معنی این واژه‌ها نیست بلکه یافتن تعبیر معادل و دقیق برای آنها در زبان مقصد است. مثلاً عبارتهای ترکیبی زیر را چگونه می‌توان ترجمه کرد؟

- high-rise apartments for low-income families
- Mantool: a recently-established, Manchester-based, precision-tool manufacturing company.

برای شروع کار می‌توان از واژه‌های مرکب زیر استفاده کرد.

- | | |
|-----------------------------|----------------------------|
| - short/Long-term credit | - hard-wearing fabrics |
| - water-based paints | - self-appointed spokesman |
| - newly-opened supermarket | - duty-free shop |
| - far-reaching consequences | - fold-back seats |
| - custom-built car | - open-door policy |
| - fireproof lining | - pollution-free river |
| - rust-proof paint | - hard-won earnings |

تکلیف: در جملات زیر کلمات و عبارات ایرانیک را کتبی و بقیه قسمتها را شفاهی ترجمه کنید:

1. (In a job interview) the interviewer will often have to make decisions of *far-reaching importance* for the interviewee, on the sole basis of information gained from the applicant's *interview-performance*.
2. Nehru *half-jestingly* called himself the first English prime minister of India.
3. The site of the factory is *low-lying* with a high water table, and lies below the *high-tide level* of the Thames. The *sub-soil* is of poor *load-bearing capacity* with an *underlying stratum* of peat of varying thickness.

۶-۲ واژه‌های ارجاعی

فرازهای کوتاهی تهیه کنید که در آنها از واژه‌های ارجاعی referential words استفاده شده باشد، واژه‌هایی که به کلمه یا مطلبی اشاره دارند که قبل از آن در متن ذکر شده است. متداول‌ترین این واژه‌ها عبارتند از which, this, that, it, these. نیز می‌توان جملاتی تهیه کرد که در آنها it معنای خاصی ندارد،

مانند ...that It is commonly believed

هدف اصلی این تمرین این است که دانش آموزان بتوانند مرجع ضمائر را بشناسند. می توان کار را با یک تمرین آماده سازی شروع کرد. مثلاً می توان از دانش آموزان خواست تا جملاتی را که مرجع ضمیر در آنها خیلی واضح نیست مشخص کنند، جملاتی مثل...

- The Government makes little effort to tap European community Funds for training women because *they* discriminate against men, according to the Department of Employment.

در ترجمه چنین جملاتی دو سؤال مطرح است: ۱ - مرجع هر یک از ضمائر کدام است؟ ۲ - آیا لازم است واژه ارجاعی را عیناً ترجمه کرد؟ معمولاً واژه ارجاعی جانشین کلمه یا عبارتی می شود که قبلاً به طور صریح یا ضمنی در متن ذکر شده است. برای مثال در جمله زیر

'It has long been noticed that people differ very much in their capacity to handle words and this is not necessarily related to their intelligence'.

ضمیر *this* به عبارت *people's difference in their capacity to handle words* برمی گردد. حال اگر *this* را با لفظی معادل آن در زبان مقصد جایگزین کنیم، آیا حاصل ترجمه ای روان است؟ تکلیف: فرازهای زیر را ترجمه کنید. توجه داشته باشید که ضمائر بکار رفته در این جملات گاه به کلمه یا عبارتی در داخل متن برمی گردند و یا بخشی از یک عبارت کلیشه ای و اصطلاحی اند، مانند:

It has been noticed that...

What is *it* all about?

1. Success. I don't believe it has any effect on me. For one thing I always expected *it*, and *when it came* I accepted it as so natural that I didn't see anything to make a fuss about. *Its* only net value to me is that *it has freed me* from financial uncertainties.
2. *It is worth noticing* that children who are most punished are often the most disobedient. *It may be* that they are punished because they *are* disobedient, but careful study does not seem to *bear this out*.

۲-۷ عبارات محذوف

جملاتی تهیه کنید که بخشی از آنها به قرینه حذف شده است، یعنی فهم معنی جمله مستلزم وجود کل جمله نیست، مانند:

"Can you state it in simple language? *If so, do.*"

نیز می‌توانید جملاتی تهیه کنید که در آنها برای اجتناب از تکرار برخی کلمات، از کلمات جانشین استفاده شده باشد، مانند:

"But speaking out may get you into trouble."

- "It's often *done so* in the past."

قابل ذکر است که معمولاً می‌توان عبارات محذوف را به گونه‌های متفاوت ترجمه کرد. گفته می‌شود که به دلیل وجود ویژگی حذف (ellipsis) در زبان انگلیسی، ترجمه یک متن از زبانی دیگر به این زبان نزدیک به ده درصد کوتاه‌تر از متن اصلی می‌باشد. می‌توان متنی را که از زبان انگلیسی به زبان مادری دانش آموزان ترجمه شده به همراه متن اصلی به دانش آموزان بدسیم تا آنان مواردی را که به دلیل وجود عبارات محذوف متن انگلیسی لفظ به لفظ ترجمه نشده است مشخص کنند.

تکلیف: معمولاً نویسندگان و گویندگان برای رعایت اختصار و اجتناب از تکرار بخشی از عبارت را که از بخش دیگر عبارت قابل درک است حذف می‌کنند یا بجای آنچه قبلاً بیان کرده‌اند از عبارتهای جایگزین استفاده می‌کنند. برای مثال در گفتگویی که در بالا نقل شد، عبارت *done so* بجای *got me into trouble* آمده است. عبارتهای ایرانیک جملات زیر را ترجمه کنید و در صورت امکان ترجمه‌های متفاوتی از آنها ارائه دهید.

1. The alcoholic may drink for no apparent reason. Whether or not the person is aware of why he drinks is questionable; reasons *for so doing* may or may not be conscious.
2. If you want marvellous descriptions by an interesting man of interesting places, and a sense of religion, then this is the book for you. *If not, not.*
3. 'I wanted to ask you something,' he said.
'*Did you? What it?*' she said.
'I don't want you to make fun of me,' he said.
'*Don't you?*' she replied, enigmatic.